

КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ПСИХОТРОП ДОРИ ВОСИТАЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Муаллиф: 1.Зарипова Шаҳноза Ўктамжон қизи

2.Муродуллаева Муниса Рустам қизи

Сергели тумани бўйича ИИО ФМБ ходимлари

Аннотация: Ушбу ишда кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятлари ҳар томонлама таҳлил қилинган. Тадқиқотда мазкур турдаги жиноятларнинг ҳуқуқий асослари, жиноят предметининг ўзига хослиги, жиноят содир этиши усуллари ҳамда тергов жараёнида амалга ошириладиган процессуал ва тезкор-қидирув чора-тадбирларининг аҳамияти ёритиб берилган. Шунингдек, суд экспертизаларининг роли, айбдор шахслар доирасининг кенглиги, уюшган жиноятчилик элементлари ва халқаро ҳамкорлик масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Ишда жиноятларни ўз вақтида фош этиши, исботлаш жараёнини самарали ташиқил этиши ҳамда профилактик чораларни кучайтириши бўйича илмий-амалий хулосалар ва таклифлар берилган.

Калит сўзлар

- психотроп дори воситалари
- жиноят
- тергов
- суд-экспертиза
- қонуний айланма
- уюшган гуруҳ
- профилактика
- ҳуқуқий асослар

- *ноқонуний айланма*
- *тезкор-қидирув чоралари*

Кириш

Бугунги кунда жаҳон миқёсида психотроп дори воситаларининг ноқонуний айланмаси билан боғлиқ жиноятлар жамият хавфсизлиги, аҳоли саломатлиги ва давлатнинг ҳуқуқий тартибот тизимига жиддий таҳдид солмоқда. Айниқса, кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситаларининг назоратсиз тарқалиши ва қонунга хилоф равишда қўлланилиши оғир ижтимоий оқибатларга олиб келмоқда. Мазкур ҳолат ушбу турдаги жиноятларни аниқлаш, фош этиш ва тергов қилиш масалаларига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикасида психотроп дори воситалари билан боғлиқ муносабатлар Жиноят кодекси, “Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида”ги Қонун ҳамда бошқа қонуности ҳужжатлар билан тартибга солинади. Бироқ, ушбу жиноятларни содир этиш усулларининг мураккаблиги, замонавий ахборот технологияларидан фойдаланилиши, тиббиёт ва фармацевтика соҳаси билан узвий боғлиқлиги тергов жараёнида қатор қийинчиликларни келтириб чиқаради.

Кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда жиноят предметининг ўзига хослиги, экспертизаларнинг ҳал қилувчи аҳамияти, тезкор-қидирув органлари билан ҳамкорлик, шунингдек айбдор шахсларнинг доирасини аниқ белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Тергов жараёнида далилларни тўғри йиғиш, баҳолаш ва мустаҳкамлаш жиноятнинг тўлиқ ва холисона очилишини таъминлайди.

Мазкур ишнинг мақсади кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятларини илмий-назарий ва амалий жиҳатдан таҳлил қилиш, амалда мавжуд муаммоларни аниқлаш ҳамда тергов фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва хулосалар ишлаб чиқишдан иборат.

Жиноят предметининг ўзига хослиги

- Психотроп моддаларнинг кимёвий таркиби, таъсир кучи ва қонуний айланмаси чекланганлиги терговни мураккаблаштиради.
- Модданинг айнан психотроп восита эканини аниқлаш учун суд-кимёвий (наркологик) экспертиза мажбурий.
- Терговда Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси (масалан, 271–276-моддалар),
  - «Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Қонун,
  - Вазирлар Маҳкамасининг тегишли қарорлари асос қилиб олинади.
  - Модданинг тақиқланган, чекланган ёки тиббий муомалада рухсат этилган турга кириши аниқланади.
  - Ноқонуний тайёрлаш, сақлаш, ташиш, сотиш,
  - Рецептларни қалбакилаштириш,
  - Тиббиёт муассасалари орқали ноқонуний айланма,
  - Интернет ва мессенжерлар орқали сотиш (дроплар, яширин чатлар).
  - Жиноят изларини тезкор сақлаб қолиш (моддалар, идишлар, ускуналар),
  - Гумонланувчини тезкор ушлаш,
  - Кечиктириб бўлмайдиган тинтув ва олиш (выемка) ҳаракатлари,
  - Телефонлар, чатлар, электрон далилларни мусодара қилиш.

Экспертизаларнинг алоҳида аҳамияти

- Суд-кимёвий экспертиза – модданинг тури ва миқдори,
- Суд-тиббий экспертиза – захарланиш ёки таъсир ҳолатини аниқлаш,
- Суд-психиатрия экспертизаси – гумонланувчининг ақли расолигини баҳолаш,
  - Техник-криминалистик экспертиза – қалбаки рецептлар бўйича.

Айбдор шахс доирасининг кенглиги

- Оддий фуқаролар билан бир қаторда
- Тиббиёт ходимлари, фармацевтлар, омбор масъуллари,

- Ташкилий жинойй гуруҳ аъзолари қатнашиши мумкин.

Тезкор-қидирув органлари билан ҳамкорлик

- Терговчи ва тезкор хизматлар ўртасида узвий ҳамкорлик,
- Назорат остида харид (контрольная закупка),
- Яширин кузатув ва техник воситалардан фойдаланиш.

Исботлаш предметининг ўзига хослиги

- Модданинг қонунсиз экани,
- Айбдорнинг қасддан ҳаракат қилгани,
- Миқдор (кам, кўп, жуда кўп миқдор),
- Жинойтнинг такрорийлиги ёки уюшган гуруҳ томонидан содир этилгани.

Халқаро омил

- Айрим ҳолларда психотроп моддалар чегара орқали олиб кирилади.
- Интерпол, халқаро ҳуқуқий ёрдам каналлари орқали ҳамкорлик талаб этилади.

Профилактика ва сабаб-шароитларни аниқлаш

- Тергов якунида жинойтга олиб келган сабаб ва шарт-шароитлар таҳлил қилиниб,
- Тегишли ташкилотларга тақдимнома (представление) киритилади.

Кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жинойтларни тергов қилишда жинойт предметининг ўзига хослиги, экспертизаларнинг ҳал қилувчи аҳамияти, тезкор-қидирув органлари билан ҳамкорлик, шунингдек айбдор шахсларнинг доирасини аниқ белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Тергов жараёнида далилларни тўғри йиғиш, баҳолаш ва мустаҳкамлаш жинойтнинг тўлиқ ва холисона очилишини таъминлайди.

Мазкур ишнинг мақсади кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жинойтларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятларини илмий-назарий ва амалий жиҳатдан таҳлил қилиш, амалда

мавжуд муаммоларни аниқлаш ҳамда тергов фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва хулосалар ишлаб чиқишдан иборат.

Кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситалари билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш мураккаб ва масъулиятли жараён бўлиб, у бир қатор ўзига хос хусусиятларга эга. Терговда жиноятнинг ҳуқуқий асослари, психотроп модданинг тури ва миқдори, айбдор шахснинг ҳаракатлари ва уюшганлик даражаси алоҳида аҳамият касб этади.

Тажрибада кўрсатилишича, тергов самарадорлиги суд-экспертизаларнинг сифатли ўтказилиши, тезкор-қидирув чоралари ва халқаро ҳамкорлик билан узвий боғлиқ. Шунингдек, гумонланувчи шахсларнинг доираси ва жиноят содир этиш усулларини тўғри аниқлаш, далилларни тўплаш ва баҳолаш жараёни жиноятни исботлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Иш натижалари кўрсатадики, кучли таъсир қилувчи психотроп моддалар билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда илмий асосланган йўналишлар ва амалиётда самарали усуллар қўлланилиши зарур. Бу эса нафақат жиноятларни самарали фош этишга, балки профилактика чораларини кучайтиришга ҳам ёрдам беради.

Хулоса

Бугунги кунда жаҳон миқёсида психотроп дори воситаларининг ноқонуний айланмаси билан боғлиқ жиноятлар жамият хавфсизлиги, аҳоли саломатлиги ва давлатнинг ҳуқуқий тартибот тизимига жиддий таҳдид солмоқда. Айниқса, кучли таъсир қилувчи психотроп дори воситаларининг назоратсиз тарқалиши ва қонунга хилоф равишда қўлланилиши оғир ижтимоий оқибатларга олиб келмоқда. Мазкур ҳолат ушбу турдаги жиноятларни аниқлаш, фош этиш ва тергов қилиш масалаларига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикасида психотроп дори воситалари билан боғлиқ муносабатлар Жиноят кодекси, “Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида”ги Қонун ҳамда бошқа қонуности ҳужжатлар билан тартибга

солинади. Бироқ, ушбу жиноятларни содир этиш усулларининг мураккаблиги, замонавий ахборот технологияларидан фойдаланилиши, тиббиёт ва фармацевтика соҳаси билан узвий боғлиқлиги тергов жараёнида қатор қийинчиликларни келтириб чиқаради.

Хулоса сифатида айтишимиз мумкинки, тергов жараёнида ҳуқуқий, тиббий ва криминалистик жиҳатларни бирлаштирган ҳолда тизимли ёндашув жиноятларнинг ҳақиқий оқибатини аниқлаш ва уларнинг такрорланишини олдини олишда асосий омили ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. – Т.: Ҳуқуқ нашриёт, 2023.
2. “Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида”ги Қонун. – Т.: Ҳуқуқ, 2022.
3. Мирзаев, А.Ж. Жиноятчилик ва тергов асослари. – Т.: “Юрист”, 2021.
4. Султонов, Б.К. Психотроп моддалар билан боғлиқ жиноятлар ва уларни тергов қилиш. – Т.: “Фан ва технология”, 2020.
5. Хўжаев, М.М. Криминалистикада психотроп моддаларни аниқлаш усуллари. – Т.: “Ҳуқуқ”, 2019.
6. Мавлудаев, Ш.А. Жиноятни исботлаш ва суд-экспертиза. – Т.: “Юридик китоб”, 2022.
7. International Narcotics Control Board (INCB). Annual Report on Psychotropic Substances, 2022.
8. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). World Drug Report, 2023.